

Vænta nógv og fá meir

Veruleikan skulu vit sjálvandi kenna, men hugvekjandi er tó, at um vit nóg ofta vænta tað ringa, endurtaka tað negativa ella tað, vit óttast, kann tað gerast veruleiki. Fordómar kunnu gerast mørk, sum halda okkum aftur og køva møguliga góða úrtøku. Svarið tykist vera, at arbeiða væl við tí tilfeingi, sum er tøkt, seta okkum greið mál og síggja, hvat skal gerast. Tí tað vit vænta, fáa vit.

Royndir hjá sálarfrøðinginum Robert Rosenthal vísa á, at endaliga úrslitið ofta er í samsvari við tað, vit vænta ella í samsvar við fordómar okkara. Tað eru tó ikki altíð orðini, sum avgera hetta, men tónalag, andlitsbrá, kropsburður og soleiðis vit samskifta tað, vit vænta av øðrum, sum kann broyta, hvussu tey síggja seg sjálvi, og hvussu vit vænta at tey fara at bera seg at - hetta avgerð eisini motivatión teirra, og hvussu tey mennast.

Tað byrjaði við rottum, har Rosenthal setti spurning við, um vit menniskju kunnu ávirka avrik bæði hjá dýrum og menniskjum við tí, vit vænta av teimum. Í 1960unum gjørdi hann sálarligar royndir, sum vístu, at stytsta leið til dugnaligar rottur – og menniskju – er at vænta nakað positivt av teimum.

Hví er tað so? Møguliga, tí tey sum arbeiddu við “klóku” rottunum vóru vinarlig, eggjaðu meira og vóru rólígari enn tey, sum arbeiddu við “dølsku” rottunum. Tær klóku fingi eisini viðurkenning, sum í øðrum samanhangi er líkt “pep talk”.

Úrslitið gav Robert Rosenthal hug at gera líknanandi roynd við næmingum, tí hvat hendir í veruleikanum, um lærararnir vænta meir av summum og minni av øðrum næmingunum? Áðrenn ein ávísur bólkur av næmingum byrjaði í nýggjum flokki, við nýggjum lærara, gjørdi Rosenthal intelligensroynd av næmingunum. Um nakrar av næmingunum fingi lærararnir at vita, hóast teir vóru tilvildarliga útvaldir, at her var talan um næmingar við serligum góðum evnum. Árið eftir vísti royndir við somu næmingum, at teir næmingarnir, sum lærarin væntaði nakað positivt av, vístu betri úrslit enn hinir. Hetta verður í dag kallað Rosenthal-effektin.

Hóast møguliga veikt grundarlag til gerandisdagin annars, vísir hetta, at heldur enn at síggja veikleikar, eiga vit at síggja styrkir. Eins og víst varð á, so hevur Rosenthal-effektin ávirkan á menniskju, og tá menniskju mennast í mun til vónir, sum verða sett teimum, er avbjóðingin at arbeitt meir málrættað at byggja upp positivar vónir og fokusera á styrkir.

Aðrar kanningar vísa, at menniskju flest heldur tosa um tað lægra, miseydnaða ella veika, men Rosenthal-effektin røkkur óivað nógv longri, og er galdandi í øllum lívsins viðurskiftum, har positivar vónir draga okkum nærri tí, vit ynskja skal henda.

Tá ið tosað verður um samfelagsviðurskifti er óivað eitt mark fyri, hvussu ofta vit skulu hoyra t.d., at øll tey klóku antin flyta av landinum, ella ikki flyta heima aftur, og um nøkur ár verður neyvan liviligt her á landi, áðrenn vit fara at trúgva tí. Tí tað vit vænta, fáa vit. Vit kunnu hyggja rundan um okkum, um ikki sjón er fyri søgn?

KJAK

Lóggáva frá 2010 spennir bein fyri rehabilitering

Eina Andreassen forkvinna Ergoterapeutfelagið

Forsorgarlógin, grein 18b, um hjálparráð, er bygd upp á ein slíkan hátt, at avleiðingin er, at nógv fólk ikki fáa tey hjálpartól og ta servitan innan økið, sum teimum tørvar, fyri at tey kunnu liva eitt virki og innihaldsrikt lív. Samstundis sum lóggávan frá 2010 spennir bein fyri rehabilitering, ger hon mismun millum fólk og er tí í stríð við ST-sáttmálan um rættindi teirra brekaðu, umframt at hon skapar eyka umsiting.

Fólk á stovni eru fyri mismuni

Tá fólk skulu flyta inn á ein stovn, fáa tey eitt bræv frá Hjálpartólamiðstøðini um at lata inn aftur øll hjálpartól, tey áður hava fingið, meðan tey báðu í teirra egna privata heimi. Hetta inniber til dømis, at eitt fólk við parkinsonsjúku, sum nýtir ein »stemmuforsterkara« frá Hjálpartólamiðstøðini, skal lata inn hetta hjálpartól í sambandi við flytingina. Ein »stemmuforsterkari« er eitt hjálpartól, sum hjálpir fólki, hvørs rødd er nógv viknað, at kunna tosa, so onnur hoyra, hvat tey siga.

Sambart grein 18b í forsorgarlóginu frá 2010 hava fólk, ið flyta inn á stovn, rætt til at taka við sær persónliga tilлагаð hjálpartól. Av tí at ein »stemmurforsterkari« ikki er eitt persónliga tillagað hjálpartól, skal tólið latast Hjálpartólamiðstøðini aftur í sambandi við flytingina. Persónliga tillagað hjálpartól, ið varðveitast, tá ein flytur inn á stovn, eru t.d. heilt serstakir koyristólar til fólk, ið als ongan gonguførleika hava.

Í sambandi við flyting á ein stovn skulu ergo- og fysioterapeutar á stovninum aftur meta um tørvin á hjálpartólum, meðan stovnurin skal taka støðu til, um peningur er til at keypa ella leiga tólini.

So er spurningurin um nokk av peningi er oyramerkstur til hetta?

Á nógvum stovnum finst harafturat eingin fakterapeutisk vitan, sum kann meta um hendan tørvin. Hetta er ein trupulleiki, tí júst fólk, ið bágva á almennum stovnum, hava mangan ein kompleksan tørv á tillagingum, hjálpartólum og terapeutisku servitanini, sum hoyrir til. Umframt hetta er støðan hjá fleiri, ið flyta inn á ein stovn, at tey mangan ikki megna sjálvi at tosa fyri seg. Í nøkrum førum velja fólk-

ini og/ella tey avvarðandi sjálvi at gjalda fyri tólini ella leiguna av teimum. Tað sama ger seg galdandi, um teimum tørvar hjálpartól fyri at kunna fara á vitjan hjá familju ella fara ein túr aftur at vitja teirra egna heim, sum tey eru farin frá.

Á Ráðstevnuni um rehabilitering, sum Ergoterapeutfelagið í Føroyum skipaði fyri í august í fjør, gjørdu formennirnir fyri norðurlendsku ergoterapeutfeløginu vart við, at tað er í stríð við ST-sáttmálan um rættindi teirra brekaðu, ið Føroyar undirskrivaði í 2009, at føroyingar, sum bágva á stovni, ikki hava somu atgongd til hjálpartól eins og onnur fólk í samfelagnum, tí at tey so ikki hava somu mannarrættindi sum aðrir borgarar í Føroyum.

Hvussu spennir lógin bein fyri rehabilitering?

Tað er góður vilji í Føroyum til at arbeiða fyri lívsgóðsku hjá fólki, sum av ymiskum ávum hava fingið skerdar førleikar. Og hetta seinasta árið er rehabilitering rættuliga komin á dagsskránna her í Føroyum. Vit hava hoyrt bæði frá politiskari síðu, frá landsstýrisfólkum og frá stovnsleiðslum, sum fegin vilja vera við til at seta í verk rehabilitering. Tað seinasta, sum vísir tann góða viljan, er, at Almennaráðið hevur orðað eitt tilmæli um eldrapolitikk, har lyklorðini eru: trivnaður, tryggleiki og lívsgóðska.

Endamálið við rehabilitering er, at fólk, ung sum eldri, hóast sjúku ella brek fáa eitt so sjálvstøðugt og virki lív sum møgulig.

Tá ein rehabilitering er væleydnað, merkir tað, at fólk fara at fáa minni tørv á stuðul og hjálp í gerandisdegnum, ella als ikki. Fyri at rehabilitering kann eydnast, krevur hetta tó fyrst og fremst miðvísa endurvenjing, umframt samstarv millum almennar stovnar og sektorar. Eitt annað, sum er týðningarmikið fyri at rehabiliteringin skal eydnast, er í flestu førum hjálpartól. Ofta tó bert í avmarkaðum tíðarskeiðum.

Og her er tað, at Forsorgarlógin, grein 18, í roynd og veru er beinleiðis í andsøgn við endamálið við rehabiliteringin. Lógin sigur nevniliga, **at borgarin einans kann fáa hjálpartól frá hjálpartólamiðstøðini, um tey hava brek ella varðandi sjúku, so at skilja, at útlit ikki eru til, at heilsustøðan fer at betrast.**

Í slíkum førum er tað stovnurin og/ella skipanin, sum stendur fyri rehabiliteringin, ið skal gjalda hjálpartólini. Og her renna vit okkum aftur í sama

trupulleika sum áðurnevnt við fólkun, sum bágva á stovni. Tað vil siga, at atgongdin hjá fólki til at fáa hjálpartól sum part av rehabiliteringin, er treytað av figgjarstøðuni hjá tí stovni ella tað skipan, tey hoyra undir, tí peningur er ikki oyramerkstur.

Hetta er ein trupulleiki, ið er forðandi fyri góðari rehabilitering.

Eitt dømi um hetta er, at um eitt fólk fær eina heilabløðing, sum førir við sær heilaskaða, so krevur hetta drúgva tíð við endurvenjing á sjúkrahúsi, sum er byrjanin uppá eina rehabiliteringstilgongd. Onkur kann missa førleikan at tosa, og tá er tørvur á at finna eitt hjálpitól, sum kann hjálpa teimum at samskifta við umverðina. Tað hevur týðning at royna og venja seg við hjálpartólið, meðan fólk eru innløgð, so tey eru før fyri at nýta hesi, tá tey einaferð verða útskrivaði til egíð heim - óansæð um hetta er á privat adressu ella á stovni. Men hetta ber í flestu førum ikki til, tí sjúkrahúsið ikki hevur pening til hesi í mongum førum kostnaðarmiklu hjálpartólini. Tískil fær hetta fólkið ikki neyðugu endurvenjingina og harvið miseydnast rehabiliteringin.

Eitt annað dømi, sum vísir, hvussu lógin er forðandi, er, at um eitt eldri fólk sum part av eini rehabiliteringstilgongd skal hava endurvenjing í egnum heimi, og tað í tí sambandinum er tørvur á hjálpartóli í eitt avmarkað tíðarskeið, so skal Eldradepilin (Heimatænastan) gjalda.

Og so er aftur spurningurin, um nokk av peningi er oyramerkstur til hetta?

Dupult og dýrt umsitingararbeiði

Ein onnur avleiðing av lógin er, at fleiri lið av starvsfólkum útinna somu uppgávu, og harvið verður figgjar- og starvsfólkaorkan nýtt til óneyðuga nógva umsiting heldur enn til aðra tænastu, sum fólk hava tørv á.

Um vit lyfta okkum upp og hyggja at hesum ymisku stovnum, skipanum og bygnaðum, so síggja vit, at til dømis Hjálpartólamiðstøðin, flestu bústovnar og Eldradepilin øll eru partar av Almannahverkinum, sum júst hevur fingið boð um at spara fleiri milliónir tey næstu árin.

Í andsøgn við hetta er, at omanfyrinevnda lóggáva førir við sær, at fleiri almennir stovnar innan somu skipan skulu brúka fleiri lið av til dømis terapeutum til at meta um sama tørv hjá einum fólki. Soleiðis ger lóggávan beinleiðis tað, at vit við hesum nýta figgjar- og starvsfólkaorku til óneyðuga nógva umsiting. Hetta er bæði peningur og tíð, ið heldur skuldi

verið nýtt til fólkin, ið hava tørv á fakterapeutisku tænastuni.

Sum fakbólkur síggja vit, at lóggávan spennir bein fyri tí góða viljanum, sum finst allastaðni í skipanini.

Men tað mest syrgiliga er, at fólk fáa eina kenslu av, at eingin samanhangur er í tænastunum, tey hava tørv á, umframt at »trivnaður, tryggleiki og lívsgóðska« (tilmæli um eldrapolitikk) tíverri ikki er galdandi. Ei heldur er virðilig viðferð av fólki og vanligt vit og skil galdandi.

Niðurstøða

Í forsorgarlóginu, grein 18b, eru ikki øll fólk líka fyri lógin!

Úrslitið av hesi bert trý ára gomlu lógin er soleiðis tíverri, at hon forðar fyri at fleiri av okkara borgarum, sum bágva á stovni, kunnu liva eitt meira virki lív við møguleika fyri betri lívsgóðsku. Umframt hetta er lógin ein beinleiðis forðing fyri góðari rehabilitering!

Ergoterapeutfelagið metir, at lóggávan frá 2010, sum bæði spennir bein fyri rehabilitering og ger mun á fólki, er brot á mannarrættindi hjá fólki, sum bágva á stovni, og sostatt brot á ST-sáttmálan um rættindi teirra brekaðu, sum Føroyar undirskrivaðu í 2009. Umframt hetta hevur lóggávan eina aðra negativa avleiðing, og tað er, at hon førir til eyka umsiting, ið bæði kostar tíð og pening. Tíð og pening, ið vit kundu nýtt til góða rehabilitering, til gagns fyri bæði tann einstaka og samfelagið.

Tí ynskir Ergoterapeutfelagið, at lógin verður endurskoðað!

Áheitan á politisku skipanina

Ynskja politikararnir í Føroyum at tryggja øllum, sum hava tørv á tí, neyðuga endurvenjing og rehabilitering, skulu lóginnar innan hjálpitólarøkið endurskoðast.

Er politiskur vilji til at endurskoða og tillaga hjálpartólaøkið og lóginnar innan hjálpartólaøkið, førir hetta við sær at fleiri fólk fáa eitt betri lív. Hetta fer eisini at gera, at figgjar- og starvsfólkaorka innan hjálpartólaøkið verða brúktar rættari, samfelagnum til gagns.

Ergoterapeutfelagið heitir á okkara fólkavaldu politikarar um beinanvegin at loysa hendan trupulleikan, so tann góði viljin sleppur at virka og eisini Føroyar kunnu liva upp til ST-sáttmálan um rættindi teirra brekaðu.

Hetta kunnu vit broyta og gera betri!